

พระอัจฉริยภาพ ด้านการใช้ภาษาไทยใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ลลิตา พิณภูวดล
ภาควิชาอักษรศาสตร์ สำนักศิลปกรรม
ราชบัณฑิตยสถาน

คำสำคัญ : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระอัจฉริยภาพ, การใช้ภาษาไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถโดดเด่นในด้านภาษาทั้งภาษาปัจจุบัน ภาษาโบราณ และภาษาต่างประเทศ มีภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน ภาษาอังกฤษ ภาษาละติน ภาษาบาลี-สันสกฤต แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีพระอัจฉริยภาพในด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และศิลปศาสตร์ หลายแขนงก็มิได้ทรงทอดทิ้งการพัฒนาภาษา และหนังสือไทย ทรงแต่งและแปลหนังสือหลายเล่มเพื่อบันทึกและถ่ายทอดความรู้ให้แพร่หลายไปสู่ข้าราชการ และประชาชน เป็นสื่อสัมพันธ์ของคนไทยทั้งชาติรวมเป็นเอกภาพที่สมบูรณ์

พระอัจฉริยภาพด้านการใช้ภาษาไทยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชปรากฏเด่นชัดตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ แสดงเขาวนัไว ไหวพริบ ล้อภาษาด้วย

พระอารมณ์ขัน ดังเช่นที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือเรื่อง “เจ้าชายเล็ก ๆ-ยุวกษัตริย์” ๒๕๓๑ พิมพ์ครั้งที่ ๒ ในบท “ที่โลซานน์ ๒๕๒๒-๒๕๔๘” หน้า ๒๕๙-๒๖๐ ความตอนหนึ่ง ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดลและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงนำความคิดมาจากหนังสือการ์ตูนสำหรับเด็กมาเล่นสนุก เช่น ทรงตั้งสโมสรปาตาปูน (Club Patapoun)

“โดยมีกรรมการและสมาชิกมากมายในนามแต่มีตัวตนเพียงสองคนที่รับตำแหน่งต่าง ๆ โดยมีชื่อต่าง ๆ กันไป ข้าพเจ้าเคยได้รับจดหมายจากสโมสรปาตาปูน... ทั้งสองพระองค์สลับกันไปสลับกันมาเป็นตัวตำแหน่งจริงและตำแหน่งรองชื่อแปลก ๆ นี้ ส่วนมากจะใช้กันระหว่างสองพระองค์ โดยเฉพาะพระ

อนุชามีชื่อว่า Raoul, Contran และ Gommeux... นอกนั้นพระอนุชายังคิดชื่อไว้ให้ลูกในอนาคตด้วย คนหนึ่งจะชื่อ Fkou (ฟคู) คนที่สองจะชื่อ Deliz (เดอลิซ) คนที่สามจะชื่อ (Fkou-Dliz) ดังนั้นถ้าเรียก Fkou-Deliz (ฟคู-เดอลิซ) ก็จะมาทีเดียวสามคน...” (หน้า ๒๖๐)

การล้อภาษาด้วยพระอารมณ์ขันในวรรณคดีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงแสดงออกอย่างเด่นชัด ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงเล่าว่า เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ ขณะทรงเรียนบทละครของ โมลิแยร์ (Molière, 1622-1673) ได้ทรงนำบทละครตอนหนึ่งมาทรงล้อเลียนเป็นข้อความที่เขียนชมความงามของสตรีที่รัก ได้ทรงล้อคำและความหมายด้วยการเปลี่ยนคำ côtés (ข้าง ๆ, ใกล้ ๆ) เป็น côtelettes (เนื้อซี่โครงที่ใช้เป็นอาหาร) ทรง

เขียนถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ ว่า

“Je voudrais vivre et mourir à vos côtelettes euh! à vos côtés...”

หมายความว่า “ฉันปรารถนาที่จะมีชีวิตและสิ้นชีวิตตรงเนื้อซี่โครงของเธอ เอ้อ! เคียงข้างเธอ”

ในปัจจุบันการแสดงไหวพริบด้านการใช้ภาษาไทยจะปรากฏชัดระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะวันเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคลรู้สึกเบิกบานหัวเราะโดยเสด็จพระอารมณ์ขัน เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล่าถึงความคิดเกี่ยวกับโครงการ **แก้มลิง** ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ “แก้มลิง” เป็นคำที่ได้จากการกินอาหารของลิง

“จำได้เมื่ออายุ ๕ ขวบ มีลิงเอากล้วยไปให้. มันก็เคี้ยว เคี้ยว เคี้ยว แล้วใสในแก้มลิง. ตกลง ‘โครงการแก้มลิง’ นี้มีที่ก่อกำเนิดเมื่อเราอายุ ๕ ขวบ. ...”

วิธีดำเนินการโครงการแก้มลิงคือ

“จะต้องทำ ‘แก้มลิง’ เพื่อที่จะเอาน้ำนี้ไปเก็บไว้เวลาน้ำทะเลขึ้นไม่สามารถที่จะระบายออก. เมื่อไม่สามารถระบายออก น้ำทะเลก็ขึ้นมา

ดันขึ้นไปตามแม่น้ำขึ้นไปเกือบถึงอยุธยา ทำให้น้ำลดลงไม่ได้. แล้วเวลาน้ำทะเลลง น้ำที่เอ่อขึ้นมาขึ้นก็ไม่สามารถที่จะกลับเข้าไปในแม่น้ำเจ้าพระยาก็อ่วมต่อไป. จึงต้องมีแก้มลิง เราพยายามที่จะเอาน้ำออกมาเมื่อมีโอกาส.”

คำว่า “โครงการแก้มลิง” ได้แสดงอัจฉริยภาพด้านการใช้ภาษาไทยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวควบคู่กับพระวิจรรณญาณที่ถูกต้องในการแก้ปัญหาทุกภพทุกภูมิในพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ด้านตะวันตกของกรุงเทพฯ ไปยังสระบุรี พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี สมุทรปราการ และนนทบุรี

คำว่า “พระดาบส” ในโครงการพระดาบสได้จากนิทานและวรรณคดีไทย ซึ่งกล่าวถึงพระฤๅษีหรือพระดาบสว่า “เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทศิลปวิทยาอันเป็นวิชาชีพแก่ลูกศิษย์ที่ดั้นด้นมาหาด้วยความตั้งใจจริงอยากเล่าเรียนวิชา (๒๕๔๘, พลังแห่งแผ่นดิน นวมินทรมหาราช สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ หน้า ๑๘๓-๑๘๔) เป็นชื่อที่สอดคล้องกับโครงการให้ความรู้และการศึกษาในพระราชประสงค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ “จัดการศึกษาให้แก่บุคคลทั่วไปไม่จำกัดเพศ วัย และวุฒิความรู้ หรือฐานะหลายคนมาจากครอบครัวยากจนและมีปัญหา บ้างเป็นทหาร ตำรวจ

พลเรือนที่ผ่านศึก และทุพพลภาพไม่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนอาชีวศึกษาทั่วไป โดยครูผู้ฝึกเป็นอาสาสมัครทั้งสิ้น” (ที่เดียวกัน หน้า ๑๘๓)

สืบเนื่องจากการคิดชื่อเพื่อนำมาเล่นสนุกดังกล่าว ได้เกิดชื่อต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดขึ้น ในพระราชนิพนธ์เรื่อง **พระมหาชนก** (๒๕๓๙ พิมพ์ครั้งที่ ๑) ทรงคิดคำใหม่เพื่อให้ความหมายตรงกับภาษาอังกฤษ เช่น the abode of enlightenment” แปลว่า “ที่อาศัยแห่งแสงสว่าง” คำใหม่ที่ทรงคิดได้คือ “โพธิยาลัย” เป็นคำที่เข้าใจง่าย ออกเสียงง่าย ฟังคุ้นหูของคนไทย ด้วยพระอารมณ์ขัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระนิพนธ์คำพูดของพราหมณ์มหาศาลว่า

“พระราชอาเป็นผู้เป็นบัณฑิต ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ดีไว้ใจได้ และจะประดิษฐาน ‘ปูทะเลย์มหาวิชชาลัย’ ได้แน่นอน...” (หน้า ๑๔๐ และพระมหาชนกฉบับการ์ตูน หน้า ๑๐๗, ๑๑๐)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล่นล้อคำปูทะเลย์ กับปูทะเล และทรงอธิบายรูปคำไว้ในเรื่อง พระมหาชนกฉบับการ์ตูนว่า

“มหาวิทยาลัยปูทะเลย์ ชื่อที่ถูกต้องคือ โพธิยาลัย หรือโพชยาลัย หรือโพชาลัย แต่สระโอกลายเป็นสระอุ” (หน้า ๑๑๒) ทรงเล่นล้อการ

สมาส-สนธิ และการแผลงอักษร
นอกจากนี้ยังทรงสร้างอารมณ์
ขันด้วยการสร้างอ้างอิงถึงสถาบัน
ฤๅษีตัดตนที่วัดพระเชตุพน หรือวัด
โพธิ์ ซึ่งไม่มีในชาดก

“เราสมควรตั้งชื่อสถาบันตามปู
ซึ่งชาวสุวรรณภูมิเรียกว่า ‘ปุทะเล’
...เทวดาน่าจะกล่าวว่า ‘โพธิยาลัย’
อันเป็นนามของสถาบันฤๅษีตัดตน
ที่วัดพระเชตุพน ในเทวมหานคร
เมืองสุวรรณภูมิ...”

คำว่าเทวมหานครเป็นคำที่ทรง
เล่นล้อกับกรุงเทพฯ

“ปุทะเล” อีกแง่มุมหนึ่ง หมายถึง
ถึงปุทะเลย์ักษ์ที่พระมหาชนทรง
เหยียบระหว่างว่ายน้ำอยู่ในทะเลทรง
พระนิพนธ์ว่า

“ก่อนคลื่นยักษ์มากระหน่ำนา
เราได้ยินพาดิชาชาวสุวรรณภูมิพูด
กันเป็นภาษาสุวรรณภูมิว่า : ‘โน่นปุ
ทะเลย์ักษ์สู้กับปลาและเต่า.’ และว่า
ผู้ใดเหยียบปูนั้นได้จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่
หากมีความเพียรแท้...’ หลังจาก
ได้กระโดดจากยอดเสากระโดงเรือ
ลงทะเลพื้นปลาและเต่า ก็ว่ายข้าม
มหาสมุทร. ได้พักผ่อนเป็นคราว ๆ
บางครั้งก็รู้สึกเหมือนเหยียบพื้นทะเล
ได้คล้าย ๆ ไกลถึงฝั่ง” (หน้า ๑๓๖)

คำใหม่อีกคำหนึ่งที่พระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดขึ้นให้
ตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษที่
ว่า

“new automatic fruit har-
vester” โปรดให้ใช้คำว่า “ยันตกล
เก็บเกี่ยว” และอีกคำหนึ่ง “culturing

the cells in a container” โปรดให้
ใช้คำว่า “ชีวณูสงเคราะห์” (หน้า
๑๓๒, ๑๓๓)

เรื่อง**พระมหาชนก**เป็นพระ-
ราชนิพนธ์แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย
ตรงจากพระไตรปิฎก (สุดตนะตปิฎก
ขุททกนิกาย เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๑) เมื่อ
พ.ศ. ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระ-
เจ้าอยู่หัวได้ทรงสดับพระธรรมเทศนา
ของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน
ธมมสาโร มหาเถร) แห่งวัดราชผา-
ติการาม สนพระทัยในการบำเพ็ญ
เพียรของพระมหาชนก โดยมีได้ทรง
ปรารภนาสิ่งใดตอบแทน ขณะที่ทรง
แปลถึงตอนที่เกี่ยวกับต้นมะม่วงใน
พระราชอุทยาน กรุงมิลลา พระมหา
ชนกทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วง
๒ ต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มี
ผล ต้นที่มีผลสดดีถูกข้าราชการ
ดึงทิ้งจนโคนลง ส่วนต้นที่ไม่มีลูกยัง
คงตั้งอยู่เพราะไม่เป็นเป้าหมายของ
การยื้อแย่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวทรงพระราชดำริว่า ควรจะเพิ่ม
เติมการอนุบาลต้นมะม่วงตามวิธี
สมัยใหม่

วิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงเก่าอย่างคือ
หนึ่งเพาะเมล็ดมะม่วง สองถนอมราก
ที่ยังมีอยู่ในไหงอกใหม่ สามปักกิ่ง ชำ
กิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ สี่เอากิ่งดี
มาเสียบยอดกิ่งของต้นที่ไม่มีผลให้
มีผล ห้าเอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น
หกเอากิ่งมาทาบกิ่ง เจ็ดตอนกิ่งให้
ออกราก แปดรมควันต้นไม่มีผลให้
ออกผล เก้าทำชีวณูสงเคราะห์
ความรู้เรื่องวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงดัง

กล่าวสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง
เป็นคำแนะนำที่ใช้ภาษาเรียบง่าย
ชัดเจน แม้ว่าวิธีที่เก่าจะเป็นศัพท์
สนธิ-สมาส แต่คำที่นำมาเข้ารูปก็
เป็นคำที่คุ้นเคย คือ ชิว + อนุ +
สงเคราะห์

ในพระราชนิพนธ์**เรื่องทองแดง**
(๒๕๔๕) พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวทรงตั้งชื่อ “เด็ก ๆ” หรือลูก
ทั้ง ๙ ตัว ของทองแดงเป็นชื่อขนม
ไทยที่มีคำ “ทอง” ประกอบได้แก่
ทองชมพูทอง ทองเอก ทองม้วน ทอง
ทัด ทองพลุ ทองหยิบ ทองหยอด
ทองอัฐ และทองนพคุณ ผลพลอย
ได้ที่เกิดตามมาทำให้คนไทยที่ไม่รู้
จักขนมไทยได้พยายามเสาะหา
ความรู้เรื่องนี้อย่างจริงจัง

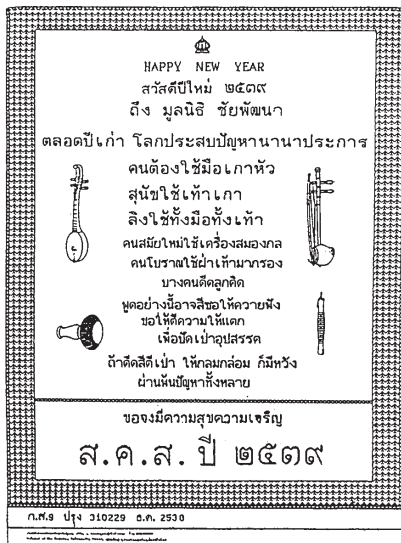
สุนัขเร่ร่อนที่เทศบาลเก็บไป
ตามหน้าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวทรงเรียกล้อคำ “สุนัขเทศ-
บาล” ว่า “สุนัขเทศ” ทรงล้ออากัป-
กริยาของ “ต่าง” แม่ของทองกลาง
สุนัขภักดีว่า “คุณนายต่าง” ส่วน
“แดง” แม่ของทองแดงได้รับ “พระ
มหากษัตริย์คุณให้เรียกว่า “คุณนาย
แดง” นับว่าทองแดงนี้เป็นอภิชาติ-
บุตรโดยแท้ คือทำให้แม่ได้หน้าได้
ตาด้วย (เรื่องทองแดงฉบับการ์ตูน,
๒๕๔๗ พิมพ์ครั้งที่ ๑ หน้า ๑๖๘)
ทรงเล่นล้อการใช้คำว่า **อภิชาติบุตร**
เพื่อยกย่องคุณทองแดง

ในด้านการสื่อความหมายทาง
ความคิด พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวทรงใช้ถ้อยคำสำนวนที่สะท้อน
ความคิดตามหลักการสื่อสารเพื่อ

ป้องกันความผิดพลาดคลาดเคลื่อน ทรงพิจารณาพื้นฐานของผู้ฟัง ทรงหยั่งรู้ความรู้สึกนึกคิดที่แท้จริงของผู้ฟังตามสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ทั้งนี้ เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ “ยุคใหม่” ที่ใกล้ชิดราษฎร พระราชดำรัสของพระองค์มีพลังโน้มน้าวจิตใจให้เกิดความเคารพยำเกรง น่าเชื่อถือ เกิดความจงรักภักดี และเทิดทูน ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสื่อความคิดด้วยการเปรียบเทียบที่เข้าใจง่าย และแฝงอารมณ์ขันที่คมคาย ดังจะเห็นได้จาก ส.ค.ส. ปี ๒๕๓๙ พระราชทานแก่ มูลนิธิชัยพัฒนา ดังนี้

พฤติกรรมของสัตว์ธรรมดาสามัญที่คนทั่วไปรู้จักดี เป็นสื่อนำความคิดได้อย่างชัดเจน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเปรียบเทียบพฤติกรรมของลิง และสุนัขที่แก้ปัญหาด้วยการเกาเพื่อปลดปล่อยอุปสรรค ทรงโยงความคิดไปยังการบรรเลงดนตรีและทรงสรุปความคิดว่า “ถ้าดีดสีตีเป่าให้กลมกล่อมก็มีหวังผ่านพ้นปัญหาทั้งหลาย” ความหมายที่ซ่อนอยู่คือ ความสามัคคีเป็นความหมายที่ “ขอให้ตีความให้แตก”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงแนะนำให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ละน้อย ใช้วิธีการที่เรียบง่าย ถ้าใช้วิธีการแบบสายฟ้าแลบจะเกิดอันตราย ทรงใช้ถ้อยคำเรียบง่ายอธิบายความคิดที่ละขั้นตอนเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจน ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาท ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ ตอนหนึ่ง ดังนี้

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อ

ได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...”

ความคิดเกี่ยวกับความพอกมีพอกิน พอใช้ ในพระราชดำรัสนี้เป็นพื้นฐานของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์” (๒๕๔๘, พลังแผ่นดิน นวมินทรมหาราชฯ, หน้า ๓๙๔)

อัจฉริยภาพด้านการใช้ภาษาไทยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นที่ประจักษ์แจ้งและสถิตในดวงใจของคนไทย เป็นธงชัยเพื่อคนไทยยึดถือไว้อย่างมั่นคง ตราบนิรันดร์.